

Tiedonhankinnan startti

Tavoite

Aineiston tavoitteena on antaa valmiuksia luotettavan tiedon hankintaan ja ohjata tiedonhankinnan suunnitteluun.

Samalla perehdytään lähdekritiikkiin ja erilaisiin tiedonlähteisiin kuten kirjaston tarjoamista tietokannoista verkossa avoimesti hyödynnettäviin aineistoihin.

Sisältö

- Tiedonhankintataitojen merkityksestä
- Tiedonhankinnan suunnittelu
- Aiheen tai ongelman määrittely, miellekartta
- Tiedonlähteet
- Tiedonhaun toteuttaminen
- Tiedonhaun arvioiminen
- Lähdekritiikki
- Tiedon käyttö ja tekijänoikeus

Tiedonhankintataitojen merkityksestä

Internet on muuttanut tiedon etsimistä: tietoa on saatavilla rajattomasti ja sen löytämiseen riittää pelkkä internet-yhteys. Aikaisemmin tietovarastot, kuten kirjastojen tietokannat, olivat vain ammattilaisten käytettävissä. Nyt osa niistäkin on vapaasti verkossa kaikkien käytettävissä.

Verkossa oleva informaatio on peräisin monesta lähteestä: kirjastoista, viranomaisilta, organisaatiolta, medioista, järjestöiltä, yhdistyksiltä tai yksityishenkilöiltä. Se voi olla puhetta, kuvia, videoita ja tekstejä. Samalla haullla voi saada niin asiantuntijatietoa kuin mainoksia tai mielipiteitäkin. Mikä siis pitäisi valita?

Tiedon helposta saatavuudesta hyötyy parhaiten, kun kohentaa omia tiedonhankinnan taitoja. Silloin harjaantuu pohtimaan, millaisin keinoin valtavasta tiedon määrästä löytää itselle *tarpeellisen* ja voi varmistua siitä, että tieto on *luotettavaa*. On myös mietittävä, miten *tekijänoikeudet* vaikuttavat verkosta löytyvän materiaalin käyttämiseen ja hyödyntämiseen.

Itsenäisiä tiedonhankintataitoja tarvitaan niin työelämässä kuin vapaa-ajalla. Myös opiskeluun sisältyy yhä enemmän kirjallisia töitä, joihin on itsenäisesti löydettävä luotettavaa ja monipuolista tietoa. Vaikka nuori nettisukupolvi käyttää sähköisiä medioita ja verkottuu sujuvasti sosiaalisen median palveluissa, on havaittu, että verkkolukemisessa hekin tarvitsevat tukea. Monille tiedonhaku tuottaa ongelmia ja vie tuloksiin nähden suhteettoman paljon aikaa. Löytyneiden tiedonlähteiden luotettavuutta ei välttämättä juurikaan arvioida. Myös tiedonhakujen suunnittelu ja itse haun muotoilu vaatisi enemmän harjoittelua. (Kiili 2012.)

Vaikka *informaatiolukutaidon* ohjaus olisikin hyvä aloittaa mahdollisimman varhain ja jatkaa läpi koulu- ja opiskeluajan, myös aikuiset hyötyvät omien *tiedonhankinta- ja hallintataitojensa* harjaannuttamisesta.

Tiedonhankintaan liittyviä peruskäsitteitä

- **Tiedonhaku** on (yksittäisen) tiedon etsimistä erilaisista tiedonlähteistä. On tunnettava tiedonlähteitä ja on osattava käyttää esim. tietokantoja. Usein termi *tiedonhaku* liitetään tietokoneen avulla tehtävään hakuun.
- **Tiedonhankinta** on tiedonhakua laajempi termi ja tarkoittaa kaikenlaista tiedon hankkimista tavasta tai välineestä riippumatta. Se on olennaisen ja kattavan tiedon kokoamista eri tiedonlähteistä.
- **Tiedonhallinta** tarkoittaa tiedonhankinnan lisäksi myös kykyä arvioida kriittisesti löydettyä tietoa ja liittää se omaan tietopohjaan.
- **Informaatiolukutaidolla** tarkoitetaan kykyä tunnistaa tiedontarve sekä hakea ja paikantaa tietoa. Se on myös kykyä arvioida tietoa kriittisesti ja käyttää tietoa eettisesti oikein. Informaatiolukutaito on siten kriittisen ajattelun, ongelmanratkaisun ja elinikäisen oppimisen pohja.

Tehtävä:

Millaista tietoa ja millaisia tiedonhallintataitoja katsot ensisijaisesti tarvitsevasi?
Millaisiksi arvioit ja koet omat tiedonhallintataitosi?

Tiedonhankinnan suunnittelu

Jos etsitään yksittäisiä faktoja, yleistietoa tai vastausta johonkin arjen tilanteeseen, tiedon etsiminen esimerkiksi tietosanakirjasta, Wikipediasta tai hakukoneelta saattaa hyvinkin riittää. Kun tehdään opinnäytetyötä, tutkielmaa tai etsitään asiantuntijan tuottamaa tietoa,

tiedonhankinta etenee useamman vaiheen kautta ja siitä muodostuu laajempi kokonaisuus.

Monivaiheinen tiedonhankinta etenee yleensä tilanteen mukaan. Joskus vaiheesta toiseen siirrytään vaivattomasti, mutta usein aiheet täsmentyvät vasta tiedonhakuja tehdessä. Uuden ajatuksen tai näkökulman vuoksi tiedonhaussa voi joutua palaamaan taaksepäin tai on aloitettava kokonaan alusta. Toisinaan tiedonhankinta johtaa yllättäviin lopputuloksiin ja kauas alkuperäisestä ajatuksesta.

Tiedonhankinnan vaiheita

- Tiedonhankinnan suunnittelu:
  - Aiheen, kysymyksen tai ongelman määrittely ja sitä kuvaavien käsitteiden miettiminen.
  - Tiedonhaun strategia: Mistä kannattaa hakea? Millaisia tiedonlähteitä voisi käyttää? Haetaanko internetistä vai kirjastosta?
- Tiedonhaun toteuttaminen
- Tiedonhaun arvioiminen
- Tiedon käyttö

Kannattaa muistaa, että tiedonhaussa ei ole vain yhtä oikeata tapaa edetä ja ongelmiin tai kysymyksiin voi olla useita vastauksia. Lopulta vasta löydettyihin tietoihin perehtyessä selviää, mikä on niiden arvo juuri sen tehtävän kannalta.

Myös aiheen *reunaehdot* vaikuttavat tiedonhakuun ja sen laajuuteen. On mietittävä:

- Kuinka perusteellisesti aiheeseen pitää perehtyä? Onko tavoitteena viiden minuutin esitys vai sadan sivun tutkielma? Paljonko työn tekemiseen on aikaa?
- Tarvitsetko tiedon heti vai myöhemmin?
- Tarvitsetko tietoa johonkin arjen ongelmaan vai jotain työtehtävää varten?
- Tehdäänkö työ yksin vai ryhmässä? Kuka tekee mitäkin?

Aiheen tai ongelman määrittely

Tehokas tiedonhankinta alkaa aiheen, ongelman tai kysymyksen huolellisesta määrittelystä.

- On pohdittava, mitä aiheeseen liittyy, mitä siitä jo tietää ja mistä haluaa lisää tietoa.

- Voiko aiheesta erottaa pää- ja sivukysymyksiä? Kysymykset, ennakkotiedot ja avainsanat voi ryhmitellä ja samalla tarkentuu erilaisia näkökulmia aiheeseen.
- Aihe kannattaa myös rajata tarkasti.

Aiheen määrittely työn aluksi säästää aikaa ja vaivaa. Silloin tiedonhaku on täsmällisempää ja tehokkaampaa.

Käsitteet

Aiheen analysointia ja pohtimista voi auttaa sen **käsitteellistäminen**. Silloin tarkoituksena on miettiä sanoja ja käsitteitä, joilla aihetta voi kuvailla.

Asiasanastojen ja tesaurosten tutkimisesta voi olla hyötyä käsitteiden miettimisessä. Toisaalta hyvät käsitteet auttavat myöhemmin, jos halutaan löytää asiasta tietoa ja tiedonhakuun tarvitaan hakusanoja.

Aihetta kuvaaviksi sanoiksi kannattaa miettiä eritasoisia käsitteitä. Käsitteiden tasoilla tarkoitetaan ryhmittelyä **laajempiin** ja **suppeampiin käsitteisiin** sekä **rinnakkaiskäsitteisiin**.

- Esimerkkinä termien tasoista on sana *sitruhedelmät*. Se on laajempi käsite kuin *appelsiinit* mutta suppeampi kuin *hedelmät*. Appelsiinin rinnakkaiskäsitteitä ovat *mandariinit* ja *sitruunat*, sillä ne kaikki ovat *sitruhedelmiä*.

Laajempien, suppeampien ja rinnakkaiskäsitteiden miettimisestä on myös hyötyä *tiedonhaussa*: Joskus hakusana tuo niin paljon viitteitä, että kannattaa testata, toimisiko jokin tarkempi sana eli *suppeampi käsite* paremmin. Joskus taas hakusanalla ei saa esiin yhtään viitteitä – silloin kannattaa miettiä, mihin kokonaisuuteen termi kuuluu ja miettiä *laajempaa käsitettä*.

Miellekartta työvälineenä

Miellekartan piirtämistä voi käyttää aiheen määrittelyn apukeinona. Sen avulla voi

- hahmotella **kokonaisuutta**
- miettiä, miten **eri näkökulmat** limittyvät toisiinsa
- kartoittaa, **mitä tietää aiheesta entuudestaan**.

Miellekartan pohjalta voi koostaa käsiteltäviä *osakokonaisuuksia*. Voi myös miettiä, missä *järjestyksessä* käsittelee aihetta, mistä *näkökulmasta* sitä lähestyy ja mitä *rajaa* ulkopuolelle. Jos on tarkoitus työstää aihetta edelleen ja esimerkiksi tehdä siitä jokin kirjoitustyö, miellekartan avulla voi myös hahmotella kirjoituksen otsikointia.

Miellekartan voi laatia ynällä paperille, mutta verkostakin löytyy useita ilmaisia miellekarttaohjelmia:

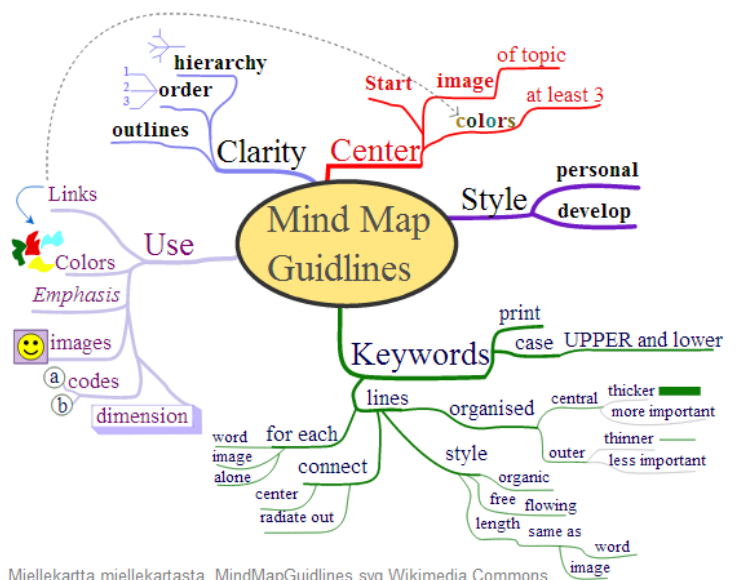
- *FreeMind* http://freemind.sourceforge.net/wiki/index.php/Main_Page
- *MindMeister* <http://www.mindmeister.com/>
- *Mindomo* <http://www.mindomo.com/>
- *WiseMapping* <http://www.wisemapping.com/>
- *Webspiration* <http://www.webspirationpro.com/>
- *Bubbl.us* <https://bubbl.us/>
- *DropMind* <http://dropmind.com/>
- *Mind42*. <http://mind42.com/>

Miellekartan piirtäminen

1. Kirjoita keskelle aihe, jota tutkit tai josta tarvitset tietoa ja ympyröi se.
2. Mieti mitä aiheeseen liittyy. Vedä ympyrästä viivoja ja kirjoita niille mieleesi tulleita asioita.

Hahmottele aiheelle samalla selkeä rakenne: mikä liittyy mihinkin.

3. Mieti tiedonhakua varten synonyymeja ja vastaavia termejä.

Harjoitus: Suunnittele ja piirrä paperille miellekartta jostain aiheesta, josta tarvitsisit tietoa. Aiheen hahmottamisessa ja käsitteiden määrittelyssä voi hyödyntää esimerkiksi Wikipediaa.

Tiedonlähteet

Mistä tietoa löytää? Miten tietoa haetaan? Mitä hakusanoja kannattaa käyttää?

Tietosanakirjat, internet, Wikipedia, kirjastot, asiantuntijat, hakuteokset, tietokannat, kirjat, lehdet, videot, äänitteet, verkkosivut, viranomaiset, tiedotusvälineet, uutiset, blogit, hakukoneet, aihehakemistot...

Tiedonlähteitä on runsaasti ja tietoa on monenlaista. Internetistä löytää nopeasti tutkimuksella todistettua tietoa tai tietoa, jonka takana on mainostaja tai yksittäisten henkilöiden mielipiteitä. Kaikella tiedolla voi olla käyttöä. Jotta varmimmin löytää kuhunkin tarpeeseen soveltuvaa tietoa, kannattaa tiedonhankinnan aluksi käyttää aikaa *tiedonlähteiden ja hakutapojen suunnitteluun*.

Tiedonlähteen valinta

Tiedonlähteiden valinnassa kannattaa miettiä

- Käsitteleekö se sitä aihepiiriä, josta tietoa haetaan?
- Kattaako se tarpeeksi pitkän ajanjakson tai onko tieto tarpeeksi tuoretta?
- Minkä kielistä tietoa tarvitaan?
- Onko tieto luotettavaa? Voiko tiedonlähteenä käyttää nettisivua, jos saatavilla on myös kirja?
- Aineiston saatavuus: Miten se on saatavilla ja onko se maksullista?

Mistä pääsee erityyppisen tiedon jäljille?

- **Kirjat, videot ja levyt** > Kirjastojen kokoelmatietokannoista saa tiedon, mistä aineistoa on saatavissa.
- **Kotimaiset lehtiartikkelit** > *Aleksin, Arton, Electran* ja Varastokirjaston *Kontentin* kautta löytyy, missä lehdessä ja numerossa etsittyä aihetta käsitellään.
- **Ulkomaiset lehtiartikkelit** > Ulkomaisten lehtien artikkeleita voi etsiä suoraan internetistä tai esim. kirjaston Ebsco- ja *Pressdisplay*-tietokannoista.
- **Tietty lehti** > Kirjastojen kokoelmatietokannoista löytää tiedot kirjastojen säilyttämistä lehdistä.
- **Asiantuntija** > Asiantuntijoita ja yhteystietoja löytyy esimerkiksi alan organisaatioiden verkkosivuilta.
- **Tietty verkkosivu** > Verkkosivuja voi hakea internetin hakukoneilla ja esim. aihehakemistoista.

- **Yksittäinen fakta tai yleiskuva jostain asiasta** > Faktojen etsimiseen hyviä lähteitä ovat tietosanakirjat, käsikirjat, sanakirjat ja Wikipedia.

Kannattaa huomata, että internetin hakukoneet eivät pysty hakemaan kaikkea tietoa.

Esimerkiksi juuri tietokantojen sisältämä aineisto on sellaista, jota hakukoneet eivät löydä ja josta tieto löytyy vain tietokantojen omalla hakutoiminnolla.

Tiedonhankinnan kanavista

Minkälaista tietoa löytyy internetistä?

- Tietoa *ajankohtaisista* asioista ja uutisia.
- Internetistä saattaa löytyä tietoa aiheista, joista ei vielä ole kirjoitettu kirjoissa tai lehdissä.
- *Päätöksentekoon* liittyvää tietoa.
- Verkko tarjoaa *mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua keskusteluun*.
- *Tietoa palveluista ja palveluista*.
- Verkossa julkaistaan materiaalia, joka on saatavilla myös painettuna esim. tutkimuksia.
- Internetistä voi hakea *tietoa muista tiedonlähteistä*.
- **Internet-tiedon ongelmia**
  - Julkaisija voi olla kuka tahansa: tiedon paikkansapitävyttä ja *luotettavuutta* ei ole arvioitu
  - Tietoa on suuri määrä siitä ja sitä käyttäjä joutuu itse arvioimaan ja valikoimaan.
  - Kaikki tieto ei näy hakukoneiden hakutuloksissa.

Painetut lähteet: kirjat ja lehdet

- Kirjat ja artikkelit ovat käyneet läpi toimitusprosessin, jossa on arvioitu tiedon paikkansa pitävyyttä ja tiedon julkaisemisen eettisyyttä.
- Kannattaa erottaa toisistaan tieteelliset ja populaarit julkaisut.
- Uusin tutkimustieto julkaistaan usein artikkeleina. Jos aiheesta ei löydy kirjallisuutta, siitä löytyy usein tietoa artikkelimuodossa.

Tietokannat

- Tietokantoihin kootaan viitteitä tai dokumentteja sähköisessä muodossa.
- Vaikka tietokantoja käytetään internetissä, niiden sisältö tulee harvoin esimerkiksi Googlen hakutuloksiin. Tietokannat kuuluvatkin ns. syvään verkkoon, johon hakukoneiden robotit eivät pääse käsiksi.

- Osa tietokannoista on ilmaisia ja avoimesti kaikkien käytettävissä internetissä. Lisäksi kirjastot ovat hankkineet asiakkaiden käyttöön maksullisia tietokantoja.
- **Viitetietokannat** sisältävät artikkeleiden ja kirjojen viitetiedot (tekijä, otsikko, julkaisuaika jne.), mutta niissä ei ole kokonaisia artikkeleita ja kirjoja. Viitetietokannassa käytetyistä asiasanoista näkee, mitä aiheita aineistossa on käsitelty.
  - Esimerkiksi kirjastojen kokoelmatietokannoista saa tiedot kirjasta ja sen sijainnista, mutta itse teokset pitää hakea kirjastosta. Poikkeuksena ovat kirjastojen e-kirjat, jotka voi lainata suoraan verkosta.
- **Artikkeliviitetietokannoissa** on viitetietoja julkaistuista artikkeleista ja tiedot siitä, missä lehdessä artikkeli on julkaistu. Useimmiten lehden joutuu jäljittämään kirjastosta eikä sitä saa suoraan tietokannasta sähköisessä muodossa.
- Kokonaisia artikkeleita voi etsiä **kokotekstitietokannoista**.
- Hyvä tiedonlähde ohjaa haussa usein eteenpäin: Esimerkiksi sisällysluettelosta voi löytää hyviä hakusanoja tai lähteistä ja nettilinkeistä uusia tiedonlähteitä.

Tiedonhaun toteuttaminen

Varsinaisia tiedonhaun välineitä internetissä ovat *hakukoneet* ja *tietokannat*. Niistä haetaan tietoa *hakusanoilla*. Hakusanoina voivat toimia myös ne sanat ja käsitteet, joita on tullut esiin jo siinä vaiheessa, kun on mietitty aihetta, josta tietoa haetaan.

Tiedonhakijan kannalta on tärkeää harjoitella sekä internetin hakukoneiden että tietokantojen käyttöä. Tietokantojen kautta löytyy suuri määrä oleellista tietoa, kuten esimerkiksi tiedot kirjastojen aineistoista. Ne ovat kuitenkin osa niin kutsuttua *syvää verkkoa*, jonne netin hakukoneet eivät pääse.

Internetin hakukoneet ja tietokannat toimivat hieman eri tavoin.

- **Internetin hakukoneissa**, kuten Googlessa, voi käyttää hakusanoina mitä tahansa sanoja, missä muodossa hyvänsä. Hakukoneet toimivat etsimällä annettuja kirjain(merkki)jonoja hakukoneen omasta tietokannasta. Se ei kata koko internetiä, vaan sen sisältö on automaattisesti verkkoa selailevien robottien kokoamaa.
- **Tietokantojen** hakusysteemi perustuu ammattilaisten tietokantaan viemiin tietoihin, joita ovat esimerkiksi *tekijän nimi*, *teoksen nimi* ja **asiasanat**. Tietokannoista tieto löytyy parhaiten käyttämällä juuri näitä tietoja.

- Tietokannoissakin voi olla mahdollisuus hakea tietoa joko *asiasanahakuna* tai *vapaasanahakuna*.
  - **Asiasanahaussa** haku kohdistuu vain asiasanakenttään. Hakusanoina on käytettävä sanastojen termejä ja hakutulos on täsmällinen.
  - **Vapaasanahaussa** voi käyttää mitä tahansa luonnollisen kielen sanoja. Hakutulos on laajempi kuin asiasanoilla haettaessa, eivätkä kaikki hakutulokset välttämättä liity aiheeseen. Vapaasanahaku on kuitenkin ainoa mahdollisuus tiedonhakuun esimerkiksi silloin, kun etsittävä aihe on niin uusi, ettei sille ole vielä tehty asiasanoja.

Asiasanat ja avainsanat

Kirjastojen kokoelmätietokannoissa aineiston sisältöä kuvaillaan käyttämällä avainsanoja ja asiasanoja. **Avainsanat** on poimittu dokumentista ja ne ovat juuri siinä dokumentissa oleellisia termejä kuten esimerkiksi henkilöiden tai paikkojen nimiä.

Asiasanat ovat valikoituja ja *sovittuja käsitteitä*, joita käytetään kuvailemaan dokumenttien sisältöjä ja aiheita. Asiasanoittamisen tarkoitus on auttaa tiedon hakijaa: aiheet löytyvät varmemmin, kun on tiedossa termi, jota aiheesta tietokannassa käytetään.

- Asiasanat ovat tietokannoissa tarpeellisia myös siksi, että teoksen nimestä ei aina käy ilmi sen aihe. Esimerkiksi teoksessa *Leimahduspiste* on aiheena *muoti ja sosiaalipsykologia* ja teoksen *Valkosoluntuono* asiasanoja ovat *filosofia, identiteetti, kieli ja taide*.

Kirjailijoiden Helsinki / Eino Leino

Teoksen tiedot

Tekijä	Leino, Eino
Teoksen nimi	Kirjailijoiden Helsinki / Eino Leino
Julkaisutiedot	[Helsinki] : Gummerus, 2012 (Juva : Bookwell)
Kontrollinumero	9789512088461
ISBN	978-951-20-8846-1 (sid.)
Kieli	suomi
Bibliografia tai indeksi	Kirjallisuusluettelo ja paikannimihakemisto
Aineistolaji	KIRJA / BOK
Ulkoasu	300 s. : kuv., kartt. ; 22 cm
Asiasana	henkilöhistoria kirjailijat runoilijat kulttuurielämä ravintolat 1800-luku 1900-luku kirjallisuudenhistoria kaunokirjallisuus historia paikallishistoriat Helsinki

Osa teoksen *Kirjailijoiden Helsinki* kuvailutiedoista HelMet-aineistotietokannassa

Asiasanastot ja tesaaurukset

Sisällönkuvailussa käytettävät asiasanat on lueteltu asiasanastoissa, tesauksissa ja ontologioissa, joita

löytyy myös internetistä.

- **Asiasanastot** ovat yleisiä tai jonkin tieteenalan erityissanastoja.
- **Tesauukset** ovat yleensä erikoissanastoja ja niissä on esitetty myös termien väliset suhteet eli *laajemmat*, *suppeammat* ja *rinnakkaistermit*.
- **Ontologiat** ovat eri aiheista rakennettuja käsitelmalleja, joissa käsitteiden väliset suhteet kuvataan niin, että koneet pystyvät niitä käsittelemään.

ONKI on suomenkielinen, kansallinen ontologiapalvelu, kaikki tieteen- ja tiedonalat kattava *yleissanasto*, joka sisältää eri alojen yleisimmät termit. Se sisältää kymmeniä suomalaisia ja kansainvälisiä ontologioita, sanastoja ja tesauksia eri aihealueilta. Niitä pääsee käyttämään ONKI-sivustolta Ontologiat ja sanastot –otsikon alta. <http://onki.fi/fi/browser/>

ONKI: Yleinen suomalainen asiasanasto YSA

<http://onki.fi/fi/browser/overview/ysa>

The screenshot shows the ONKI website interface. At the top, there is a navigation bar with the ONKI logo and menu items: Ontologiat ja sanastot, Käyttöohjeet, Lisätietoja, and Palaute. Language options are shown as suomi, svenska, and English. The main header reads "Yleinen suomalainen asiasanasto - YSA".

The main content area is divided into several sections:

- Uusia toimintoja**: A section with a "Piilota tieto" button and a description: "Voit piilottaa tarpeettomia käsitteiden tietoja."
- Oikotiet**: A section with a "Kirjanmerkit" button and a description: "Pidä muistissa usein tarvittavat käsitteet."
- Hae käsitettä...**: A search bar with a dropdown menu for "Hakukieli" (set to "fi") and a "Tyhjennä" button. Below it, a dropdown menu for "Valitse ontologiat ja sanastot".

Below these sections, there are three tabs: "Selain", "Alakohtainen hakemisto", and "Aakkosellinen hakemisto". The "Selain" tab is active.

The "Selain" section includes:

- Käsitteen tyyppi**: A dropdown menu set to "Kaikki tyypit".
- Hakukieli**: A dropdown menu set to "fi".
- Näytä suhteet**: Radio buttons for "erikseen" and "hierarkiassa" (selected).
- Hae käsitettä**: A search input field.

At the bottom of the search area, there is a message: "Millä hakuehdoilla haluaisit hakea? Voit selata kaikkia käsitteitä *-haulla."

Yleinen suomalainen asiasanasto on suomalaisissa tietokannoissa yleisimmin käytetty asiasanasto, jota käyttävät mm.

- Fennica eli Suomen kansallisbibliografia
- kaikki yleiset kirjastot
- suurin osa tieteellisistä kirjastoista omien erikoissanastojensa lisänä
- arkistot
- museot (alan oman asiasanaston lisäksi)

Asiasanastoista hakeminen

Asiasanastoista voi hakea termejä millä tahansa sanoilla. Joskus se ohjaa käyttämään jotain toista hakusanaa. Jos ensimmäinen hakusana ei tuota minkäänlaista tulosta, kannattaa kokeilla muutamaa sanavaihtoehtoa.

- **Esimerkki:** Hakemalla sanaparilla ”viestintä yrityksessä” ei löydy asiasanoja. Vaihtamalla sanajärjestystä ja hakemalla sanalla *yritysviestintä*, pääsee eteenpäin. Tuloksessa näkyvät myös laajemmat, suppeammat ja rinnakkaiset termit.

Tulokset (1 kpl):

▼ yritysviestintä	
Laajempi termi:	yhteisöviestintä
Rinnakkaistermi:	organisaatioviestintä tiedonkulku
Kuuluu ryhmään:	71 Hallinto. Organisaatiotutkimus. Julkinen hallinto 80 Viestintä. Tiedonvälitys. Joukkoviestintä. Mainonta
Tyyppi:	Asiasana
Ruotsinkielinen asiasana:	företagskommunikation
URI:	<input type="text" value="http://www.yso.fi/onto/ysa/Y185569"/>

Asiasanastoja päivitetään säännöllisesti. Lisätietoja asiasanastoista ontologioista ja tesauruksista löytyy ONKI-sivustolta <http://onki.fi/fi/>.

Suomenkielinen ONKI:YSA kertoo asiasanalle myös ruotsinkielisen vastineen, mutta varsinainen ruotsinkielinen asiasanasto löytyy ONKI:n valikoimista ja on nimeltään Allärs.

- **Allmän tesaurus på svenska – Allärs** <http://onki.fi/fi/browser/overview/allars>

Verkko-Kaunokki

<http://kaunokki.kirjastot.fi/>

KIRJASTOT.FI

verkkokaunokki ETUSIVU : WEBB-BELLA : YSA : VERKKO-YKL : PALAUTE

Hakusana:
 Hae
 Hakusanan voi katkaista alusta merkillä *.
 Hakusanan lopussa on automaattinen katkaisu.

Rajaa hakua:
 Genre, laji, tyyli Teema Henkilö, toimija Paikka, miljöö Aika

Kirjainhaku:
 A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z Ä Å Ö

Ryhmähaku:
 Genre, laji, tyyli Teema Henkilö, toimija Paikka, miljöö Aika

VERKKO-KAUNOKKI

Verkko-Kaunokki on fiktiivisen aineiston asiasanasto. Sen sisällöllisestä ja toiminnallisesta ylläpidosta vastaa Helsingin kaupunginkirjasto - Yleisten kirjastojen keskuskirjasto.

Verkko-Kaunokki perustuu BTJ Finlandin julkaisemaan painettuun asiasanastoon Kaunokki: fiktiivisen aineiston asiasanasto.

Fiktiivistä aineistoa voi indeksoida myös Yleisen suomalaisen asiasanaston (YSA) termein.

VIIMEISIMMÄT MUUTOKSET

- 19.02.2013 - huomiohakuinen
- 29.01.2013 - vihamielisyys (Teema)
 Bella: fientlighet Aikaisemmin: fientlighet = vihollisuus. Nyt:

Myös fiktiivistä aineistoa ja kaunokirjallisuutta, voidaan kuvata yleisen asiasanaston termein. Koska YSA:n termit eivät aina riitä kattamaan kuvitteellisen tai sepitetyn materiaalin sisällönkuvailua, fiktiiviselle aineistolle on oma asiasanasto, Verkko-Kaunokki.

Asiasanaston ylläpidosta vastaa Helsingin kaupunginkirjasto ja se perustuu BTJ Finlandin julkaisema painettuun asiasanastoon.

- **Esimerkki:** Hae Verkkokaunokista termillä *nuoruus*.

nuoruus

Korvaa termit:	teini-ikä
Laajemmat termit:	ikäkaudet
Suppeammat termit:	ikuinen nuoruus
Rinnakkaistermit:	aikuistuminen aikuisuus elämänkaari itsenäistyminen -- psykologia kypsymättömyys murrosikä vanheneminen
Kuuluu ryhmään:	Teema
Bellan asiasana:	ungdom
	YSA

- Verkko-Kaunokin ruotsinkielinen vastine on **Webb-Bella** <http://kaunokki.kirjastot.fi/sv-FI/>

Muita asiasanastoja

- Verkosta löytyy erikoisalojen asiasanastoja ja tesauksia. Esimerkiksi Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston sivuille on listattu asiasanastoja monelta tiedonalalta: <http://www.fsd.uta.fi/fi/tesaurus/tesaurukset.html>
- Hakutermien määrittelyssä voi olla apua myös Sanastokeskuksen TEPA-termipankista: <http://www.tsk.fi/tepa/netmot.exe?UI=figr&height=165>
- Aalto yliopiston *Helecon online* -palvelun tietokannat ja kaupallisen alan sanastoja löytyy osoitteesta: <http://helecon.lib.hse.fi/fi/>

Vinkkejä tiedonhakuun – tiedonhaun perustekniikkaa

Jos tarvitaan nopeasti muutama hyvä tiedonlähde, kannattaa miettiä pari aihetta parhaiten kuvaavaa hakusanaa ja hakea niillä. Hakutulos voi olla melko laaja. Jos taas tarvitaan mahdollisimman kattavasti tietoa tai aihe on monitahoinen, kannattaa käyttää *vaihtoehtoisia hakusanoja* ja *tarkennetun haun* keinoja.

Yleensä kaikissa tietokannoissa tai hakukoneissa toimivat rajauskeinoina *hakujen raja*us, *fraasihaku* ja *sanojen katkaisu* tai *hakusanojen yhdisteleminen*. Merkintätavat vaihtelevat ja tietokantojen ja hakukoneiden ohjeista löytyy, miten niissä pitää toimia.

Rajaaminen

Rajaamalla hakua voidaan määritellä haku koskemaan esimerkiksi jotain tiettyä kieltä, ajanjaksoa tai julkaisutyyppejä. Vaihtoehdot ovat esillä hakulomakkeessa.

Fraasihaku

Fraasihaulla tietokannasta tai internetistä etsitään täsmälleen samaa ja jotain tiettyä ilmausta, joka kirjoitetaan tiedonhauksi. Fraasihaku on kätevä etsittäessä esimerkiksi henkilöitä etu- ja sukunimellä tai esimerkiksi runoja tai laulun sanoja.

- Fraasihaussa hakusanat merkitään usein ”lainausmerkkien väliin”. Tarkennetussa haussa voi olla oma kohta tarkkojen ilmausten hakemiselle (Esim. Googlen tarkassa haussa kohdassa *Juuri tällä ilmauksella*.)

Esimerkkejä:

- ”sofi oksanen”
- ”piti harakka puhetta”

Sanojen katkaisu

Sanojen katkaisu: Jos ei ole varma hakusanan sijamuodosta tai siitä, miten se kirjoitetaan, hakusanan voi usein katkaista jollain tietyllä merkillä. Tietokannan ohjeista voi tarkistaa, mikä katkaisumerkki juuri on käytössä juuri siinä tietokannassa.

- Tavallisimpia katkaisumerkkejä ovat
  - kysymysmerkki ?
  - risuaita #
  - dollari \$
  - tähti * tai kaksi tähteä **
  - Lisäksi joissain tietokannoissa on käytössä **automaattinen katkaisu**, eikä erillisiä katkaisumerkkejä tarvita.
- Katkaisukohtaa kannattaa miettiä, sillä esimerkiksi hakusana *huum** etsii sanat huumeet, huumausaineet, huumautuminen, huumausainerikokset, huumori jne.
- Hakusanan voi katkaista lopusta, mutta joissain hakukoneissa tai tietokannoissa katkaisumerkillä voi korvata kirjaimia myös sanan alusta tai keskeltä.

Esimerkkejä:

- Hakemalla *stret*ing* voi löytää *stretching*-oppaita, vaikka ei muista, miten sana kirjoitetaan.
- Haulalla *Ts*nia* saa esiin paitsi valtiota Tšetšenia käsittelevät hakutulokset, myös nimen erikieliset kirjoitusmuodot kuten *Tsjetsjenia* ja *Tšetšnja*,

Hakusanojen yhdistäminen

Hakusanojen yhdistämistä tarvitaan silloin, kun etsittävää tietoa tai tiedonlähdettä ei voi kuvata yhdellä sanalla. Yhdistämisessä voi olla tietokannoittain eroja, mutta tavallisimmin käytössä on hakusanojen yhdisteleminen **JA** (AND), **TAI** (OR) sekä **EI** (NOT) –sanoilla, joita kutsutaan *Boolean operaattoreiksi*.

JA: Haku kaikilla sanoilla

Tällä hakutavalla kaikkien annettujen hakusanojen on esiinnyttävä jokaisessa hakutuloksessa jossain kohtaa. Useissa tietokannoissa ja hakukoneissa oletuksena ja lähtökohtana *Haku kaikilla sanoilla*. Silloin **JA**-sanaa ei tarvitse kirjoittaa hakuun mukaan, vaan hakusanat sellaisenaan peräkkäin.

Esimerkkejä:

- *ihminen JA kloonaus*

- hakutuloksena teoksia, joiden tiedoissa on oltava molemmat asiasanat
- **nuoret JA työnhaku**
  - **työ terveys** (etsitään teoksia, joissa käsitellään työtä ja terveyttä)
  - **mollberg tuntematon sotilas** (etsitään Mollbergin ohjaamana elokuvaa Tuntematon sotilas)

TAI: Millä tahansa sanoista

- Hakuun voi kirjoittaa useamman termin, mutta riittää että yksikin niistä esiintyy tuloksessa. Tämä soveltuu hyvin, jos hakutermillä on synonyymejä.

Esimerkkejä:

- *kukkien asettelu TAI ikebana TAI leikkokukat*
- *muoti TAI pukeutuminen JA historia*

EI-sanalla rajataan aiheita

- Joskus haku vaikuttaa muuten onnistuneelta, mutta tuloksissa on esimerkiksi mukana näkökulma, joka ei tarvita. Silloin kannattaa EI-haulla rajata aihe haun ulkopuolelle.

Esimerkki:

- **kiusaaminen EI kaunokirjallisuus**
→ rajaa kaunokirjalliset teokset pois hakutuloksesta

Läheisyysoperaattorit

Jossain tietokannoissa on käytössä myös *läheisyysoperattoreita*, joilla määritellään hakusanojen sijaintia ja etäisyyttä suhteessa toisiinsa. Yleisimmät läheisyysoperaattorit ovat NEAR, AFTER ja BEFORE.

- **AFTER**-operaattorilla määritellään, että hakusana on jonkun tietyn hakusanan jälkeen.
- **BEFORE**-operaattorilla määritellään, että hakusana esiintyy ennen jotain toista hakusanaa.
- **NEAR**-operaattorilla määritellään kuinka lähellä hakutermien olisi esiinnyttävä toisistaan. Etäisyydeksi voi määrittää esim. kymmenen sanaa merkitsemällä **NEAR 10**.

Kun alat käyttää jotain tietokantaa, tarkista:

- Onko tietokannassa käytössä *katkaisu* ja miten se toimii?
- Löytyykö tietokannasta sekä *perushaku* että *tarkennettu haku*?
- Mitä tarkennettu haku tarjoaa? Onko siinä *asiasana-haku* mahdollinen?
- Onko mahdollisuutta *rajoittaa* hakua päivämäärällä tai erilaisiin tiedostoihin tai kenttiin?
- Onko tietokannassa käytössä *Boolean operaattorit* (**AND, OR, NOT**)?
- Toimivatko *läheisyysoperaattorit* (**NEAR, BEFORE**)?

Muita tapoja löytää tietoa

Useille verkkosivustoille on koottu valikoituja linkkejä, jotka ohjaavat eteenpäin muille verkkosivustoille. Internetissä on myös erityisiä *linkkikirjastoja*, joihin on koottu valikoituja lähteitä eri aiheista. Yleisten kirjastojen verkkokirjaston *Kirjastot.fi:n* ylläpitämä *Makupalat* on yksi näistä.

Aiuehakemisto Makupalat

<http://makupalat.kirjastot.fi/>

Makupalat Linkkikirjasto on suomalainen **aiuehakemisto**, johon on koottu eriaiheisia linkkejä. Aiuehakemistojen tiedonlähteet on valikoitu ja arvioitu luotettaviksi. Linkkejä voi etsiä **selailemalla** uusimpia, katsotuiimpia tai suosituimpia. **Linkkihaku** toimii kirjastoluokkien mukaisten **kategorioiden** avulla.

Linkkivinkkejä voi löytää myös sosiaalisen median palveluista tai erityisistä linkkien jakopalveluista, kuten *Delicious*.

Delicious

<https://delicious.com/>

Delicious on kirjanmerkkäuspalvelu, josta voi etsiä käyttäjien ns. tageilla kuvailemia linkkejä erilaisille nettisivustoille. Palveluun rekisteröityneet voivat lisäksi jakaa linkkejä ja seurata muiden linkityksiä.

The screenshot shows the Delicious website interface. At the top, there is a search bar with the text 'kirjasto' and buttons for 'Sign In' and 'Join'. Below the search bar, there is a message: 'Switch to the current Delicious site design.' The main content area is titled 'Links' and shows 1384 results. The results are displayed as a list of links, each with a title, the number of saves, the URL, and a set of tags. The tags are represented by small boxes with arrows pointing left. To the right of the links, there is a 'RELATED TAGS' section with a vertical scrollbar, listing various tags such as 'kirjasto', 'library', 'finland', 'books', 'kirjastot', 'library2.0', 'reference', 'culture', 'biography', 'writers', 'literature', 'tiedonhaku', 'authors', 'suomi', 'sosiaalinen_media', 'luettelointi', 'lang.fi', 'kirjasto_2.0', 'oppiminen', 'unsorted bookmarks', 'sosiaalinenmedia', and 'swedish'.

Delicious Sign In Join

Switch to the current Delicious site design.

Sign in to search your links

Links 1384 Results - view all RELATED TAGS

Authors' calendar
59 saves <http://www.kirjasto.sci.fi/calendar.htm>
literature books reference biography writers authors writing history
culture author

23 asiaa
55 saves <http://www.23asiaa.net/>
web2.0 sosiaalinen_media opiskelu library2.0 sosiaalinenmedia 23asiaa
kirjastot koulutus oppiminen kirjasto

HelMet-verkkokirjasto
54 saves <http://www.helmet.fi/>
kirjasto library helsinki books helmet kirjastot database search
finland

Kirjastot.fi
30 saves <http://www.kirjastot.fi/>
kirjastot kirjastoala kirjasto library tiedonhaku Finland Suomi
Kirjanmerkkivalikko kirjastoty lang.fi

www.kirjasto.sci.fi
26 saves <http://www.kirjasto.sci.fi/>
literature authors culture kirjallisuus biography books reference
litteratur toread matrikkelit

kirjasto library finland books kirjastot library2.0 reference culture biography writers literature tiedonhaku authors suomi sosiaalinen_media luettelointi lang.fi kirjasto_2.0 oppiminen unsorted bookmarks sosiaalinenmedia swedish

Tiedonhaun arvioiminen

Tiedonhaun tavoitteena on aina sopiva määrä viitteitä, jotka soveltuvat aiheeseen. Mitä voi tehdä, jos tuloksia on liikaa, liian vähän tai ei yhtään tai hakutulos ei käsittelekään toivottua aihetta?

Hakutuloksia on liikaa

- Poista hakusanojen *katkaisut*.
- Poista *rinnakkaisia hakusanoja* hakulausekkeesta. (esim. haussa *vanhukset TAI eläkeläiset TAI seniorit*).
- Tarkista hakusanat. Yritä löytää suppeampia tai *tarkempia ilmaisuja* aiheellesi.
- *Fraasilla hakeminen* tarkentaa ja pienentää hakutulosta. Mieti, onko aiheesi sellainen, josta löytyy jokin sanapari, jonka pitäisi esiintyä hakutuloksessa sellaisenaan. Henkilönimet kannattaa aina hakea fraasihakuna.
- Tarkista onko hakusanojen välissä näkyvissä hakuoperaattorina **TAI** vai **JA**. Vaikka tietokannasta voisi hakea *vapaasanahauulla* eli kirjoittamalla hakusanoja peräkkäin ilman välissä olevia merkkejä, siinä on kuitenkin piilossa oletuksena joko **JA**, **TAI** tai joskus myös **fraasihaku**. **TAI** laajentaa hakutulosta, mutta **JA** ja **fraasihaku** pienentävät sitä.
- Rajaa hakua lisäämällä siihen *uusi hakusana* ja käytä hakusanojen välissä sanaa **JA**.
- Onko hakutuloksissa jokin selkeästi turha näkökulma, jolle keksit hakusanan? Rajaa se pois hausta käyttämällä hakulauseessa **EI**-sanaa hakusanan edessä. (esim. *Kwai joki EI elokuvat*)
- *Rajaa* hakua tarvittaessa esim. julkaisuvuodella, kielellä tai jollakin muulla ehdolla, jos se on mahdollista.

Tuloksia on liian vähän

- Poista rajaavia hakuehtoja: **JA** hakusanojen välissä rajaa hakua suppeammaksi, koska se edellyttää, että kaikkien hakusanojen on löydyttävä joka hakutuloksesta. Myös **fraasihaku** ja **EI**-ehdon käyttö pienentävät hakutulosta.
- Jos *vapaasanahaku* on mahdollinen, tarkista, onko siinä oletuksena **JA**, **TAI** vai **fraasihaku**.
- Lisää hakulausekkeeseen *rinnakkaisia hakusanoja* ja kirjoita niiden väliin **TAI** (esim. lapset **TAI** nuoret **TAI** koululaiset)
- Mieti *laajempaa ilmaisuja* ja siitä uutta hakusanaa
- Poista ajankohtaan tai kieleen liittyvät tai muut mahdolliset rajaukset.
- Varmista, että tietokanta sisältää aineistoa, josta etsit tietoa.

Ei tuloksia

- Varmista, että hakusanat on kirjoitettu oikein.
- Onko hakulausekkeessa käytetty **JA**, **TAI** ja **EI** -sanoja siten, kuin oli tarkoitus?
- Käytitkö sitä *katkaisumerkkiä*, joka on käytössä tietokannassa?
- Oletko kohdistanut haun väärään *hakukenttään*?
- Ovatko hakusanat riittävän laajoja?
- Löytyvätkö käyttämäsi hakusanat tietokannan asiasanastoista?

Hakutulokset ei käsittele etsimääsi aihetta

- Varmista, että tietokanta sisältää aineistoa aiheesta, josta olet tietoa hakemassa.
- Oletko käyttänyt tietokannassa käytössä olevia asiasanoja? Voiko hakusanasi viitata moniin eri asioihin?
- Oletko käyttänyt haussa oikein sanoja **JA**, **TAI** ja **EI**?
- Oletko katkaissut hakusanat oikeasta kohdasta?

Lähdekritiikki eli tiedonlähteiden arvioiminen

Tiedonhankinnan prosessissa tiedonlähteitä on valittava ja arvioitava monta kertaa. Kun tieto on löytynyt, kannattaa pohtia

- Mitä tietoa todella tarvitsee, mitä löytyi?
- Onko tietoa tarpeeksi?
- Voiko kaikkea löydettyä tietoa käyttää?
- Onko löytynyt tieto olennaista? Vastaako se aihetta ja sopiiko se tiedontarpeeseen?

Luotettavuus

Tietoa on arvioitava kriittisesti, jotta voi varmistua, onko se käyttökelpoista ja luotettavaa.

Luotettavuuden arviointi merkitsee käytännössä sen arvioimista, onko lähteessä esitetty tieto paikkansa pitävää ja perusteltua.

Erityisen tärkeää luotettavuuden arviointi on internetissä, jossa julkaistulla tiedolla ei ole aina julkaisemista valvovaa toimituskuntaa ja sen on voinut tuottaa kuka tahansa.

Myös tietokannoissa oleva aineisto voi olla eritasoista – on populaareja ja on tieteellisiä julkaisuja.

- Tieteellistä julkaisemista valvotaan ja se on siksi useimmiten luotettavampaa kuin tarkastamaton julkaiseminen. Ennen kuin painettu aineisto julkaistaan, toimituskunta käy sen läpi. Kannattaakin aina katsoa, sisältyykö julkaisuun lähdeluettelo.

Asiantuntemus

Asiantuntijoihin ja omalla alallaan arvostettuihin henkilöihin yleensä luotetaan. Sanomalehdissä ja tieteellisissä julkaisuissa kirjoitettuja tutkimustuloksia pidetään useimmiten totena. Silti on syytä olla luottamatta auktoriteetteihinkaan ehdottomasti. Myös asiantuntijoina pitämämme saattavat muokata tietoja tarkoituksella ja verkossa voi esiintyä jonkin alan asiantuntijana, vaikka ei sitä olisikaan.

Lähteen kriittisessä arvioinnissa eli lähdekritiikissä tulisi varmistaa:

- Onko tekijä alan tai aiheen asiantuntija vai opiskelija, poliitikko tai yksityishenkilö?
- Millainen suhde tai asenne kirjoittajalla on käsittelemäänsä aiheeseen?
- Mikä tarkoitus tekstillä on?
- Mikä taho on julkaisun taustalla, onko taustalla jokin organisaatio tai viranomainen?
- Tiedon tuottajien luotettavuusjärjestyksessä valtioiden ja yliopistojen tuottamaa tietoa pidetään yleensä luotettavana ja asiantuntevampana kuin esimerkiksi yhden yksittäisen henkilön tuottamaa tietoa.

Puolueettomuus

Tieteellisissä julkaisuissa on usein näkökulmaeroja sen mukaan, minkä koulukunnan edustaja on kirjoituksen tehnyt. Yksityishenkilö voi kirjoittaa aiheesta värityneesti esim. puolustaen omaa poliittista näkemystään.

- Arvioi hakutulosta ja mieti pyritäänkö aineistossa subjektiivisuuteen vai objektiivisuuteen.

Ajantasaisuus

Myös aineiston julkaisuajankohta kannattaa ottaa huomioon. Jos tarvitsee tuoretta tietoa, sen voi ottaa huomioon jo tiedonhaussa. Aina tiedon tuoreus ei ole oleellista, esimerkiksi historian ja filosofian tiedonlähteet eivät vanhene niin nopeasti, kuin joillain muilla aloilla kuten esimerkiksi tietotekniikassa.

Kattavuus

Tiedon kattavuutta voi miettiä tutkimalla, onko aihetta käsitelty pinnallisesti ja yksipuolisesti vai tarkastellaanko sitä monipuolisesti. Onko joitain asioita jätetty kertomatta ja mitä tämä merkitsee aiheen käsittelyn kannalta.

Tiedon käyttö

Kun on löytänyt sopivan lähteen tai tiedon, havainnut sen luotettavaksi, asiantuntevaksi ja muutenkin lähdekriittisesti käyttökelpoiseksi, tietoa voi ryhtyä käyttämään. Jos tietoa tai lähdettä on tarkoitus kopioida, lainata tai hyödyntää jonkin julkaistavan työn osana, on otettava huomioon eettiset ja tekijänoikeuteen liittyvät periaatteet. Viime kädessä teosten käyttöä säätelevät tekijänoikeuslaki ja -säädökset.

Moraaliset ja eettiset oikeudet

Tekijänoikeuslaki säätelee teosten kopiointia, mutta *moraalisilla oikeuksilla* suojataan tekijän kunniaa. Sen vuoksi tekijän nimi on aina mainittava, jos teoksen sisältöä hyödyntää julkisesti.

Vaikka tekijänoikeudet raukeavat tietyn ja määritellyn ajan kuluessa, moraaliset oikeudet ovat voimassa senkin jälkeen. Moraalisiin oikeuksiin kuuluu, ettei teosta saa myöhemminkään muuttaa tekijää loukkaavalla tavalla.

Uusi tieto rakentuu usein olemassa olevan tiedon kautta, eikä teosten sisällön käyttämiseltä ole muutenkaan tarkoitus välttyä. Esimerkiksi opinnäytetöissä olemassa olevien tiedonlähteiden hyödyntäminen on välttämätöntä. Sillä voi osoittaa, että tuntee aiheensa teoriaa ja siitä jo olemassa olevaa tutkittua tietoa. Käytetyt teokset merkitään viittauksina. Silloin asiasta kiinnostuvalla on myös mahdollisuus löytää lisää tietoa aiheesta.

Oppilaitoksilla on erilaisia käytäntöjä siitä, miten viittaukset merkitään ja oppilaitosten sivuilta löytyy ohjeita viittauskäytännöistä muillekin niitä tarvitseville.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeus syntyy automaattisesti jokaiselle, joka tekee teoksen. Teos saa *tekijänoikeussuojan*, kun teoskynnys ylittyy. Tekijänoikeuslaki suojaa siis luovaa työtä, työn tuloksia ja sen tekijöitä. Tekijänoikeudet eivät kuitenkaan rajoita teoksesta keskustelua tai kritiikin esittämistä teoksesta.

- Käytännössä mikä tahansa luovan työn tulos on *teos*, kunhan se on sen verran omaperäinen, ettei joku muu tekisi täsmälleen samaa teosta.
- Teoksia ovat monet luovan työn tulokset, niitä voivat olla myös yksittäiset piirustukset ja valokuvat.

Myös internetissä olevilla teksteillä, kuvilla, videoilla ja muulla materiaalilla on tekijänoikeussuoja. Niin kauan kuin tekijänoikeus on voimassa, toisen tekemää teosta ei saa käyttää maksutta tai kysymättä lupaa.

- Suomessa tekijänoikeuden suoja-aika on 70 vuotta tekijän kuolemasta.
- Esittävien taiteilijoiden ja tuottajien tekijänoikeudet määritellään tallenteiden julkaisuvuoden mukaan: 50 vuotta tallenteen julkaisusta.
- Suoja-ajan jälkeen teosta voi käyttää vapaasti.

Yksityinen käyttö

Tekijänoikeuslaki sallii *puhtaasti yksityisen käytön*. Sen mukaan alkuperäisestä laillisesta teoksesta, esimerkiksi cd-levystä, saa tehdä muutaman kopion yksityiseen käyttöön. Tällaista kopiota ei saa levittää eteenpäin. Verkossa ilman lupaa olevaa musiikkikappaletta ei saa kopioida edes omaan käyttöön.

Jos oma työ on aikomus julkistaa jollakin tavalla ja jos on epävarma siitä, millainen kopioiminen siitä on laillista, kannattaa ottaa yhteyttä esimerkiksi tekijänoikeusjärjestöihin.

Sitaatiooikeus

Sitaatiooikeuden perusteella on mahdollista lainata teoksista otteita ”hyvän tavan mukaisesti tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa”. Muiden tekstejä saa siis siteerata ja perustella niillä omia ajatuksia tai käyttää siteerausta tekstin arvostelemiseen. Hyvä tapa tarkoittaa erityisesti asiallista yhteyttä ja sitä, että siteerauksen lähde on aina mainittava.

Lisätietoja tekijänoikeudesta

- TVT-ajokortti - oppimateriaali: Tekijänoikeudet <http://apumatti.helsinki.fi/lcms.php?am=904-904-1&page=5694>
- Kopiraitti on Kopioston ja opetus- ja kulttuuriministeriön ylläpitämä tekijänoikeusopas <http://www.kopiraitti.fi/>
- Opettajille suunnattua tekijänoikeustietoa <http://www.operight.fi/>
- Tekijänoikeus.fi <http://www.tekijanoikeus.fi/tietoa-tekijanoikeudesta>
- Tietoa **Creative Commons** –lisensseistä:
  - Tietoa lisensseistä ja niiden hakemisesta suomeksi <http://creativecommons.fi/>
  - Englanninkielinen sivusto <http://creativecommons.org/>
  - Lisensoidun aineiston hakupalvelu <http://search.creativecommons.org/?lang=fi>
  - Wikipedia-artikkeli http://fi.wikipedia.org/wiki/Creative_Commons

Lähteitä ja lisälukemista

Asikainen, Irma & Hemming, Marjatta (päivitetty 2009); Informaatiolukutaitoa lukio-opetukseen. <http://informaatiolukutaito.libvantaa.fi/> Viite tarkistettu 4.12.2012.

Halttunen, Kai & Puputti, Marika 2003; Tiedonhaun työkalupakki. Voiko käärme kompastua? Opettajan tiedonhallintataitojen opas. BTJ Kirjastopalvelu.

Informaatiolukutaito. Helsingin Yliopisto.
<http://www.helsinki.fi/infolukutaito/> Viite tarkistettu 6.3.2013.

Kiili, Carita 2012: Online Reading as an Individual and Social Practice. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 441. University of Jyväskylä.

Kompassi. Tiedonhallinnan perusteet. Suomen Virtuaaliammattikorkeakoulu. <http://www.amk.fi/opintojaksot/030903/1136829497016.html> Viite tarkistettu 4.12.2012

Lähde esiin. Edu.fi. http://www.edu.fi/verkko_oppimateriaalit/lahde_esiin Viite tarkistettu 4.12.2012

Materiaaleja ja työtapoja: Tiedonhaku ja lähdekritiikki. http://www.edu.fi/materiaaleja_ja_tyotapoja/tvt_opetuksessa/tiedonhaku_ja_lahdekritiikki Viite tarkistettu 25.2.2013

Tiedonhaku. Mediakasvatus.Kirjastot.fi <http://mediakasvatus.kirjastot.fi/tiedonhaku> Viite tarkistettu 4.12.2012

Tiedonhankinta. Jyväskylän yliopiston kirjasto.
<https://kirjasto.jyu.fi/tiedonhaku> Viite tarkistettu 4.12.2012

Tiedonhankintataidot. KenGuru. Opetushallitus.
<http://www10.edu.fi/kenguru/?sivu=tiedonhankintataidot> Viite tarkistettu 4.12.2012

Tiedonhankintataidot. Tampereen yliopiston kirjasto.
<http://www.uta.fi/kirjasto/opaat/tiedonhankinnanperusteet/sis/tavoitteet/index.html> Viite tarkistettu 4.3.2013

TVT-ajokortti - oppimateriaali. Helsingin yliopisto. <http://apumatti.helsinki.fi/lcms.php?am=904-904-1&page=1428> Viite tarkistettu 6.3.2013.

Williams, Peter & Rowlands, Ian 2007: Information behaviour of the researcher of the future. The literature on young people and their information behavior. A British Library / JISC Study. <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackageii.pdf> Viite tarkistettu 25.2.2013